Н. І. Бойко

ІЗ КОГОРТИ СЛАВНИХ ВИПУСКНИКІВ НІЖИНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Ніжинській вищій школі на талановитих учнів щастить. Серед когорти її славних випускників – **академік Арнольд Панасович Грищенко**, видатний український мовознавець, чиє ім'я широковідоме не тільки в Україні, а й далеко за її межами. Талановитого ученого-лінгвіста й педагога від Бога знає й глибоко шанує вся Україна. Наукові, науково-методичні праці, підручники і посібники Арнольда Панасовича Грищенка давно вписані в історію українського мовознавства, вони добре знані в усьому слов'янському лінгвістичному світі.

Арнольд Панасович Грищенко родом з Довженкового краю. Розпочав свій життєвий і професійний шлях на Чернігівщині в невеличкому селі Мутичеві Ріпкинського району. Тут навчався в початковій школі, де його першою вчителькою була мама, Таїса Іванівна Грищенко, яка сорок років віддала нелегкій педагогічній праці, додатково виконуючи обов'язки завідувачки Мутичівської початкової школи. Тут на все життя закарбовано незабутні враження від тепла сільської батьківської хати, безтурботливого дитинства, маминої науки, пахощів поліського різнотрав'я, шелесту колосків.

Семирічку майбутній академік закінчив у селі Красківському, яке знаходилося за чотири кілометри від Мутичева. Пізніше, з 1951 до 1954 року, Арнольд Панасович навчався в Ріпкинській середній школі, що була за вісім кілометрів від рідного Мутичева. Восени і навесні, у гарну днину і в негоду до школи Арнольд Панасович ходив пішки, а взимку жив на квартирі у чужих людей. Чекав вихідного дня, коли можна повернутися до рідної оселі, зустрітися з найдорожчими людьми, допомогти батькам, у яких у селі було багато різноманітної домашньої роботи. Шкільні роки заклали підмурівок великого працелюбства, виняткової любові до рідної мови, пробудили велику жагу до навчання.

Ріпкинську середню школу Арнольд Панасович закінчив зі срібною медаллю, настав час здобувати вищу освіту. І тоді «засвітив свою ніжність Ніжин»… У 1954 році майбутній академік став студентом Ніжинського державного педагогічного інституту імені Миколи Гоголя (відділення української мови та літератури історико-філологічного факультету). Ніжин для Арнольда Панасовича став містом юності, а інститут, «білий лебідь, де білі колони органом звучать», – справжнім храмом науки, краси і духовної величі.

Випускник історико-філологічного факультету Ніжинського педагогічного інституту імені Миколи Гоголя 1958 року одержав диплом з відзнакою і розпочав свою трудову діяльність в Удайцівській середній школі на Прилуччині. Сумлінного й винятково відповідального вчителя української мови та літератури, німецької мови зразу помітили й призначили директором Гучинської восьмирічної школи рідного Ріпкинського району, де Арнольд Панасович пропрацював два роки.

Син учительки, випускник Гоголівського вузу впродовж усього свого життя з великою любов'ю і ніжністю, благословенням згадував свою ALMA MATER, де переймав життєву й наукову мудрість від своїх учителів – мовознавців і літературознавців історико-філологічного факультету Ніжинського педагогічного інституту імені Миколи Гоголя, де працював за сумісництвом на посадах асистента (1960 р.), професора (1996-2006 рр.) кафедри української мови. Книга спогадів випускників Ніжинської вищої школи імені Миколи Гоголя різних років «І дорогий, і незабутній... : До 200-ліття Ніжинської вищої школи» (Ніжин, 2005) містить цікаву статтю Арнольда Панасовича (с. 97–99), де з великою любов'ю і гордістю сказано про те, що студентам 50-х років цього вищого навчального закладу «було в кого вчитися, зокрема, у викладачів кафедри української мови – Феодосія Яковича Середи, Арсена Даниловича Батурського, Дмитра Дмитровича Герасименка, Марії Герасимівни Кишенько, Надії Василівни Сладківської. Це були люди різних темпераментів і характерів, але всіх їх об'єднувало надто сумлінне ставлення до викладацького обов'язку й повага до студента» (с. 97). З легкої руки Феодосія Яковича Середи, ерудованого мовознавця, фахівця з питань іменникового словотвору, розпочалася викладацька робота Арнольда Панасовича у вищій школі. Після закінчення інституту в 1958 році двічі відгукувався Арнольд Панасович на запрошення Ф. Я. Середи викладати історичну граматику української мови студентам-заочникам на літніх сесіях. Не міг не помітити Феодосій Якович допитливого, працьовитого юнака, сумлінну й кропітку працю студента-відмінника, його виняткові здібності до вивчення рідної мови й іноземних мов. Справді, у цей час Арнольд Панасович працював дуже багато і невтомно, адже майбутній фах було обрано за покликанням, «зі свідомої любові до рідної мови й літератури» (с. 97). Стримано-сухуватому на лекціях, але запальному та вельми

емоційному в дружній бесіді Феодосію Яковичу Середі Арнольд Панасович склав своє особливе пошанування.

Серед викладачів кафедри української літератури Арнольд Панасович виокремив три визначні особистості – Олександра Дмитровича Королевича (Леся Гомона), Михайла Степановича Чубача й Лесю Йосипівну Коцюбу. Арнольд Панасович вдячний долі, що вона подарувала студентам повоєнних років спілкування зі славними ніжинськими філологами, лекції яких кваліфіковано як взірцеві за змістом і формою викладу.

Зворушливо написав Арнольд Панасович про викладачку німецької мови Калерію Федорівну Духанову, «інтелігентку старої школи», яка спонукала розумного студента до серйозного вивчення свого предмета. Отже, не випадково Арнольд Панасович розпочав свою викладацьку кар'єру як учитель німецької мови Удайцівської середньої школи на Прилуччині.

Чимало гарних і теплих слів мовлено про корифеїв Ніжинської вищої школи – Тамару Дмитрівну Пінчук й Івана Петровича Костенка, учителів Арнольда Панасовича, людей по-справжньому відданих своїй справі. Тамара Дмитрівна не лише прекрасно викладала історію педагогіки, а й уміла (уміє й зараз!) зупинити й зафіксувати на фотоплівці мить, що «переростає в художній образ».

У стінах Ніжинської вищої школи у кабінеті педагогіки познайомився Арнольд Панасович з майбутньою дружиною – чарівною Ніною Миколаївною. Арнольд Панасович завжди був вдячний долі, що подбала про переведення англійського факультету з Вінницького, де навчалася Ніна Миколаївна, до Ніжинського педінституту. Великою радістю й гордістю подружжя Грищенків є син Тарас, який став відомим ученим-істориком.

Відмінник Ніжинського педінституту восени 1960 року став аспірантом Інституту мовознавства імені О.О.Потебні. Науковим керівником кандидатської дисертації був визначний мовознавець і прекрасна людина Михайло Андрійович Жовтобрюх. Арнольд Панасович по-синівськи любив свого Вчителя, із захопленням розповідав молодшим колегам про багаторічну плідну наукову співпрацю і дружбу з Михайлом Андрійовичем. У кандидатській дисертації Арнольд Панасович уперше в українському мовознавстві розпочав багатоаспектне дослідження природи складносурядних речень з урахуванням формально-граматичного, семантичного і комунікативного планів. Михайло Андрійович відкривав широкі лінгвістичні горизонти для багатьох українських мовознавців, серед яких і колишні доценти кафедри української мови Ніжинського педінституту кандидати філологічних наук М.Г.Кишенько та О.Д.Неділько.

Восени 1963 року Арнольда Панасовича призначено на посаду молодшого наукового співробітника Відділу теорії української мови і структурно-математичної лінгвістики Інституту мовознавства імені О.О. Потебні. Через два роки на засіданні об'єднаної вченої ради Відділу літератури, мови і мистецтвознавства АН УРСР імені О.О.Потебні Арнольд Панасович успішно захистив кандидатську дисертацію. Матеріали кандидатської дисертації Арнольда Панасовича були оформлені і подані до друку. У 1969 році з'явилася монографія «Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові». Праця до сьогодні залишається одним із найповніших і найґрунтовніших досліджень, що висвітлює багаторівневу сутність речення.

У 1979 році в Інституті мовознавства імені О.О.Потебні Арнольд Панасович Грищенко успішно захистив докторську дисертацію на тему «Історія становлення словозміни і словотвору прикметника в українській мові», присвячену історичній морфології. За її матеріалами опубліковано монографію «Прикметник в українській мові». У роботі вперше в українському мовознавстві висвітлено словотвірні та словозмінні характеристики прикметника, вони витлумачені через зіставлення з відповідними явищами білоруської, російської та багатьох інших слов'янських мов. Праця такого порівняльного плану засвідчила, що її автор вільно володіє російською, білоруською, німецькою, англійською мовами, читає й може розмовляти майже всіма слов'янськими мовами – чеською, словацькою, польською, болгарською, сербською, хорватською.

З вересня 1981 року доктор філологічних наук Арнольд Панасович Грищенко обіймає посаду завідувача кафедри української мови Київського державного педагогічного інституту імені О.М.Горького, гармонійно поєднавши наукову роботу з освітянською. Кафедра, очолювана професором, що прийшов з академічної установи, починає працювати над науковою проблемою «Лінгводидактичний опис функціонування української мови». З ініціативи та під керівництвом професора А. П. Грищенка створено підручник для студентів-філологів педагогічних університетів «Сучасна українська літературна мова», який витримав три видання (1993 рік, 1997 рік, 2002 рік) і користується в лінгвістичних колах України великою популярністю і великим попитом. У ньому вдало поєднано загальнодидактичні і специфічно-методичні принципи навчання, передбачено зв'язок теорії з практикою на тлі науковості, доступності, систематичності викладу матеріалу.

Арнольд Панасович написав ґрунтовні розділи «Лексикологія», «Фразеологія», «Лексикографія», «Морфологія» (предмет морфології, типи морфологічних форм і засобів їх вираження, частини мови і принципи їх класифікації, частини мови: іменник, прикметник; підрозділ «Дієслово» підготовлено у співавторстві з Л.І.Мацько), а також здійснив загальне редагування праці. Арнольд Панасович був членом Національної правописної комісії при Кабінеті Міністрів України, брав активну участь у роботі над новою редакцією орфографічного кодексу мови, підготував розділ «Правопис слів іншомовного походження».

Великих зусиль докладав Арнольд Панасович для формування і розвою наукових шкіл. Академік підготував трьох докторів і кілька десятків кандидатів філологічних наук. Якісний склад кафедри української мови Ніжинської вищої школи сьогодні – це результат багаторічної, сумлінної і копіткої праці професора А.П.Грищенка як наукового консультанта, наукового керівника, опонента, голови спеціалізованої вченої ради, завідувача кафедри української мови Національного педагогічного університету. Це вияв глибокої любові до своєї альма матері, до міста своєї юності. Для кафедри української мови Ніжинського вишу Арнольд Панасович підготував доктора філологічних наук та чотирьох кандидатів наук. Під керівництвом Арнольда Панасовича свого часу захистили кандидатські дисертації А. К. Мойсієнко (1983 рік), Н. І. Бойко (1984 рік), Г. М. Вакуленко (Шелемеха) (1996 рік), Т. М. Сидоренко (2005 рік). Ніжинські філологи щиро вдячні славному землякові, вони горді з того, що мали честь і щастя спілкуватися з визначним мовознавцем, Людиною з рідкісним поєднанням краси внутрішньої і зовнішньої, з якої, як і з Довженкового батька, можна було писати і Лицарів, і Богів, і Апостолів, і Великих Учених.

Дійсному членові Академії педагогічних наук України, дійсному членові Академії вищої школи України, докторові філологічних наук, професорові, заслуженому діячеві науки і техніки України, лауреатові премії імені І.Я.Франка Національної академії наук України, випускникові Ніжинської вищої школи 1958 року Арнольдові Панасовичу Грищенку 23 вересня 2011 року виповнилося б 75 років. Незвично і невимовно сумно так говорити про Вчителя, який, досягнувши таких наукових і професійних висот, на жаль, ранувато пішов за одвічну межу. Для багатьох Учитель був і залишиться назавжди неперевершеним зразком справжньої інтелігентності, людяності, порядності, трудолюбства, професіоналізму найвищого ґатунку. Арнольд Панасович зумів «на всіх своїх учнях накласти печать свого духу».